

Ταξίδι στον ελληνιστικό λαβύρινθο

Συνθετική θεώρηση της εποχής από τον θάνατο του Αλέξανδρου ως τη ναυμαχία του Ακτίου από τον Γκρέιαμ Σίπλι, καθηγητή Αρχαίας Ιστορίας στο Λέστερ

Ο Μέγας Αλέξανδρος σε λεπτομέρεια από το ψηφιδωτό που απεικονίζει τη Μάχη της Ισού στην Πομπηία

GRAHAM SHIPLEY
Ο Ελληνικός Κόσμος μετά τον Αλέξανδρο, 323-30 π.Χ.
Μορφολογικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2012, τόμ. Α' & τόμ. Β., σελ. 620 & 186, τιμή 40,00 ευρώ

ΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΗ Ν. ΜΟΥΣΜΟΥΤΗ

Η σημασία του Αλέξανδρου για την αμέσως επόμενη γενιά επιβεβαιώνεται από τον αριθμό των έργων που γράφτηκαν σχετικά με αυτόν, που τα γνωρίζουμε έμμεσα, επειδή χρησιμοποιήθηκαν από μεταγενέστερους ιστορικούς, των οποίων το έργο διασώθηκε, κατά κύριο λόγο από τον Αρριανό και τον Κούρτιο. Ισως η πιο αξιόπιστη παράδοση να είναι αυτή που υπογράφεται από τον Πτολεμαίο, τον πρώτο μακεδόνα βασιλιά της Αιγύπτου, ο οποίος έγραψε τα Απομνημονεύματά του από την εκστρατεία, και από τον Αριστοβούλο από την Κασσάνδρεια, που υπηρέτησε υπό τον Αλέξανδρο και αργότερα συνέταξε ένα μάλλον υπερβολικά κολακευτικό πορτρέτο του. Πηγή και των δύο υπήρξε το έργο του Καλλισθένη, τον οποίο ο Αλέξανδρος είχε ορίσει ως επίσημο ιστορικό του, αργότερα όμως τον εκτέλεσε. Όσον αφορά τη δημόσια παράδοση, αυτή οφείλεται στον Κλείταρχο από την Αλεξάνδρεια, ο οποίος στα τέλη του 4ου αιώνα έγραψε μια ιστορία του Αλέξανδρου, στηριζόμενη σε πρωτογενείς μαρτυ-

ρίες. Στις ιστορίες που έφθασαν ως εμάς περιλαμβάνονται παραδείγματα και των δύο παραδόσεων. Κατά την ελληνιστική περίοδο, οι ιστορικοί ήταν πολυάριθμοι, ελάχιστα όμως από τα έργα τους σώζονται. Οι γραμματειακές πηγές για τα γεγονότα που προηγήθηκαν της ρωμαϊκής κατάκτησης παρουσιάζουν κενά. Για παράδειγμα, οι ιστορικοί διαφωνούν για το αν η Αθήνα υπήρξε για μια περίοδο υπό την κυριαρχία του Μακεδόνα Αντίγονου Β' Γονατά. Ασάφεις επίσης υπάρχουν για τη χρονολόγηση του Χερμονιδεού Πολέμου τη δεκαετία του 260. Μάχες και ναυμαχίες όπως της Κω και της Άνδρου στα μέσα του 3ου αιώνα δεν έχουν παγωθεί χρονολογικά. Υπάρχουν επίσης και άλλα ανίχνισμα, όπως η εξέγερση του Πτολεμαίου «κιού» στην Έρεσο τη δεκαετία του 260. Ένα ιδιαίτερος δυσάρεστο παράδειγμα «ανεξερεύνητης περιοχής» είναι η ιστορία των τελευταίων Ελλήνων ηγεμόνων της Βακτρίας (Βόρειο Αφγανιστάν), για μερικούς από τους οποίους μοναδικές μαρτυρίες είναι τα νομίσματα που έκοψαν. Όλα αυτά δημιουργούν την εντύπωση πως τα προβλήματα στη μελέτη της ελληνιστικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού

Η κοινωνία, η οικονομία, η θρησκεία, οι επιστήμες, η τέχνη και η λογοτεχνία μιας γοητευτικής περιόδου

είναι ανυπέβλητα και ότι η πιθανότητα των πηγών εξηγεί το μικρό σχετικά συγγραφικό ενδιαφέρον για την ελληνιστική ιστορία. Ένας από τους πλέον συζητημένους όρους στη μελέτη του αρχαίου κόσμου είναι ο όρος «ελληνιστική». Παράγωγο του ρήματος «ελληνίζω», που σημαίνει «συμπεριφέρονται ως Έλληνες», «υιοθετώ ελληνικές συνήθειες» ή «μιλώ ελληνικά», συνεισφέρει και κατ'επέκταση του εθνονομίου Έλληνα, πρόκειται για νεολογισμό προερχόμενο από τον όρο Hellenistic, που χρησιμοποίησε ο πρόσος ιστορικός Γ.Γκ. Ντόρξεν τον 19ο αιώνα για να περιγράψει την περίοδο κατά την οποία η διάδοση του ελληνικού πολιτισμού σε χώρες του μη ελληνόφωνου κόσμου έλαβε νέα ώθηση μετά την εισβολή του Αλέξανδρου στην Ασία. Ο «ελληνικός κόσμος» στον οποίο αναφερόμαστε εν προκειμένω ποτέ δεν είχε περιόριστεί στα όρια του σύγχρονου

ελληνικού κράτους. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη από παλαιότερους χρόνους είχαν διασπείρει αποικίες σε όλα τα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου, και κυρίως στη Σικελία και στη Νότιο Ιταλία. Στο βιβλίο του Γκρέιαμ Σίπλι – καθηγητή Αρχαίας Ιστορίας στη Σχολή Αρχαιολογίας και Αρχαίας Ιστορίας του Πανεπιστημίου του Λέστερ – ο όρος «ελληνιστικός» διατηρείται, αποκλειστικά, ως χρονολογικό ορόσημο. Κατά τον Σίπλι, όπως όλες οι «περιόδους» της ιστορίας, έτσι και η ελληνιστική αποτελεί εν πολλοίς αυθαίρετη κατασκευή. Ο ορισμός καταληκτικής χρονολογίας είναι δυσχερέστατος, και καμιά σχετική απόπειρα δεν φαίνεται ιδιαίτερα πετυχημένη. Η ελληνιστική κυριαρχία τερματίζεται δίνοντας τη θέση της στη ρωμαϊκή, κατά την περίοδο μεταξύ 168 π.Χ. και 72 μ.Χ. και σε διαφορετικό σημείο για κάθε επιμέρους περιοχή. Στο

ερώτημα αν η περίοδος μετά τον Αλέξανδρο έχει εγγενώς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, η απάντηση είναι προτιμότερο να στηρίζεται στους άδρονες της κοινωνίας, της οικονομίας και της κουλτούρας, και τούτο προκύπτει λόγω της πληθώρας των εναλλακτικών πολιτικών ή στρατιωτικών γεγονότων που θα μπορούσαν να επιλεγούν ως ορόσημα. Ο Γκρέιαμ Σίπλι έπεται από κριτική προσέγγιση παλαιότερων γενικεύσεων για την ελληνιστική περίοδο και αξιολογεί τον πιο πρόσφατο δεδομένων της ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας, ιδιαίτερα στον Ελλαδικό χώρο, καταθέτοντας μια μερίδα συμβολή στη μελέτη της ελληνιστικής περιόδου. Πρόσφατα τη συνθετική θεώρηση της εποχής από τον θάνατο του Αλέξανδρου ως το Ακτίο που κατεβλήθη αρχή ότι τα ιστορικά γεγονότα, η κοινωνία και η κουλτούρα συγκροτούν ένα ενιαίο όλο. Στα δέκα μεγάλα κεφάλαια που συγκροτούν το βιβλίο ο Γκρέιαμ συνδυάζει την ιστορική αφήγηση με την κοινωνία και την κουλτούρα. Εν προκειμένω αυτή η διαίρεση αποδεικνύεται χρήσιμη γιατί έτσι αναδεικνύονται πιο συγκροτημένα οι επιμέρους όψεις του ελληνιστικού πολιτισμού: η κοινωνία, η οικονομία, η θρησκεία, οι επιστήμες, η τέχνη και η λογοτεχνία μιας γοητευτικής περιόδου. Παράλληλα, όμως, οι φίλοι της πολιτικής-στρατιωτικής ιστορίας μπορούν να επικεντρώσουν το ενδιαφέρον τους σε σχετικά κεφάλαια, προπερνώντας τις προσεγγίσεις στην κοινωνία και την κουλτούρα. Η εξαιρετική έκδοση, άριστα επιμελημένη, συνοδεύεται από πλούσιο εικονογραφικό υλικό, χάρτες, πίνακες και διαγράμματα. Πρόκειται εν τέλει για ένα έργο που βοηθά τον φιλομαθή αναγνώστη να διατηρεί τον προσανατολισμό του μέσα στον ελληνιστικό λαβύρινθο.

Από τον Πολύβιο ως τον Αππιανό

Για την περίοδο από το 229 και εξής διαθέτουμε από τον Πολύβιο τον Μεγαλοπόλητη, τον μοναδικό ιστορικό της ελληνιστικής εποχής του οποίου σώζεται το μεγαλύτερο τμήμα του έργου του, την πρώτη σχεδόν σύγχρονη με τα γεγονότα αφήγηση. Μάρτυρας σημαντικών γεγονότων, ένας από τους βασικούς λόγους που διασώθηκε το έργο του είναι ότι διαβάστηκε και αντιγράφηκε ευρέως. Εκτός από τον Θουκυδίδη, το έργο του Πολύβιου είναι το μοναδικό έργο σε ολόκληρη την ελληνική ιστοριογραφία που μπορεί να χαρακτηριστεί επιστημονικό, τουλάχιστον ως προς τη μεθοδολογία και τις προθέσεις, μεμονωτά και αυτός και ο Θουκυδίδης πρωτίστως είναι λογοτέχνες και λιγότερο ψυχροί παρατηρητές. Από το 301 ως το 229, οπότε ξεκινά η αφήγηση του Πολύβιου, δεν υπάρχει καμία συνεχής ιστορική αφήγηση. Υπάρχει μόνο μια περιγραφή,

και αυτή από δεύτερο χέρι, ενός χαμένου έργου, γραμμένου στα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ. ή στις αρχές του 1ου μ.Χ. Πρόκειται για τις *Historiae Philippicae* (Φιλιππικές ιστορίες) του Πομπηίου Τράγου, που καλύπτουν την Εγγύς Ανατολή στα πρώτα χρόνια της ελληνιστικής εποχής, τη Μακεδονία, τα ελληνιστικά βασίλεια και τις ήττες που υπέστησαν από τη Ρώμη και την ιστορία των Πάρθων. Ο τελευταίος μεγάλος ιστορικός, με ιδιαίτερη σημασία για την ύστερη ελληνιστική εποχή, είναι ο Αππιανός από την Αλεξάνδρεια (τέλη 1ου - μέσα 2ου αιώνα μ.Χ.).

Το Σύμπλεγμα του Λαοκόντιος, χαρακτηριστικό έργο της ελληνιστικής εποχής

Ο Κ. Διονύσιος Ν. Μουσμώτης είναι διευθυντής του περιοδικού «Ιστορία».